

Posudek na diplomovou práci

Autorka práce: Bc. Lenka Vrbová

Název práce: Genderově citlivé rodičovství

Diplomová práce Lenky Vrbové se zabývá výchovou v rodinách, kde se rodiče snaží o genderově nestereotypní přístup. Autorka vedla rozhovory se sedmi osobami o jejich pojetí výchovy a výchovných praktikách. Genderově nestereotypní výchova představuje téma, které je teoreticky vysoce zajímavé a diskutované, ovšem nedostatečně výzkumně zmapované (zvláště v českém prostředí). Proto lze práci považovat za unikátní a přínosnou.

Metodologickou výhradou vůči tomuto hodnocení práce by mohlo být, že se autorce nepodařilo naplnit původní výzkumný design. Ten měl být případovými studii několika rodin, v němž měly být konfrontovány rozhovory o genderově nestereotypní výchově a pozorování výchovných postupů, čímž by se podařilo „jít za“ rodičovské deklarace. Pouhé rozhovory tento krok „za“ neumožňují, protože rodiče – ačkoliv byli autorkou povzbuzováni, aby popisovali své výchovné praktiky – o svých výchovných záměrech a aktivitách pouze z většího či menšího odstupu hovořili, a tím setrvali výhradně na deklaratorní úrovni. Práce tak nedokáže odpovědět na otázku, jak probíhá genderově nestereotypní výchova, ale pouze na otázku, jak rodiče svoje výchovné postupy reflektují a prezentují. I takto redukovaný cíl však představuje důležitý počín.

Práce má standardní rozsah. Text je logicky strukturován. Stylistická úroveň je vysoká – práce je čtivá, aniž by ale rezignovala na odborný charakter. Autorka využila 57 relevantních literárních zdrojů, z toho je podstatná část v angličtině. Citační normu ovládá přiměřeně.

Práci s literaturou považuji za velmi kvalitní. Autorka je nejen schopna z publikací to podstatné vytáhnout, ale také mezi nimi provádí komparaci a zaujímá vůči nim kritický odstup. V důsledku toho je teoretická část sice stručným (25 stran), ale hutným a analytickým přehledem témat, která jsou relevantní vůči hlavní výzkumné otázce. Jedinou výhradu mám k obšírnému představování socializačních teorií, z nichž však psychoanalytické a kognitivně-psychologické teorie zůstávají vůči vlastnímu výzkumu zcela stranou. Otázkou pro diskusi v rámci obhajo by proto mohlo být: Co by autorka na základě vlastních dat řekla o platnosti těchto teorií?

Vlastní výzkum považuji za kvalitně zpracovaný. Autorka dokázala získat aktéry/ky pro toto intimní téma a rozhovory s nimi vedla velmi citlivě. Následné analýzy jsou standardní. Otevřeným kódováním bylo nalezeno pět kategorií, které se staly základem pro strukturu medailonků jednotlivých rodin. Medailonky představovaly první způsob prezentace výsledků, druhým způsobem byly plošné analýzy. V těch autorka pracovala s pěti tématy, které se do určité míry kryly s původními kategoriemi. Z textu není zřetelné, jaký je přesný rozdíl mezi kategoriemi a tématy. Prosím, o objasnění při obhajobě.

Za hlavní výzkumný závěr práce považuji nalezení dvou rozdílných výchovných pojetí a dále zmapování východisek a motivů, s nimiž rodiče operují. Výchovná pojetí autorka původně identifikovala na základě dostupné literatury (zde je autorka nazývá neutrální a individualistické) a následně jejich platnost prokázala i ve vlastním výzkumu. Zde však autorka pozměnila terminologii na aktivní a pasivní pojetí výchovy. Posunu rozumím tak, že nové označení lépe odráží skutečnost, že zdaleka ne všichni rodiče pracují se systematickým konzistentním pojetím genderu a výchovy. Zatímco odborná terminologie předpokládá, že podmínkou genderově nestereotypní výchovy je reflexe genderového řádu a vlastního počínání v rámci něho, v novém označení tato podmínka ustupuje stranou. V rámci obhajoby prosím autorku o vyjádření, zda se shodují s jejími důvody, proč přistoupila k uvedeným názvům, respektive i k jejímu názoru na roli reflexe

v genderově nestereotypní výchově (jako východisko, prostředek a cíl výchovy). Právě rozdílnost vymezení genderu (od silně biologického po plně konstrukcionistické), s nimiž rodiče pracují, pokládám za druhý klíčový závěr výzkumu. Zdá se, že genderově nestereotypní výchova nemusí být pouze výsledkem teoreticky zvládnutého postoje k genderovému řádu (viz silný androcentrismus patrný v upřednostňování maskulinních před femininními charakteristikami). Z toho vyplývá otázka: zaznamenala autorka nějakou souvislost mezi různými pojetími genderu a různými výchovnými postupy?

V případě školního vzdělávání se genderově neutrální přístup (pasivní) považuje ve stávajících podmínkách za nereálný. Uvažuje se o něm jako o vizi, k níž je však třeba dospět prostřednictvím genderově senzitivního přístupu (aktivního). Souhlasila by autorka s tímto podmíněčným vztahem obou pojetí i v případě rodinné výchovy?

Jak už jsem naznačila, za nutnou součást genderově nestereotypního přístupu považuji kritickou reflexi vůči genderovému řádu. Nakolik je tento cíl (vybudování kritického odstupu vůči genderovému řádu) slučitelný s pasivním neboli liberálním pojetím výchovy? Domnívám se, že reflexivita není a priori charakteristikou člověka, nýbrž že vzniká v konfrontaci s okolím, s výchovnými podněty. Ve výchově je tedy třeba dětem ukazovat a nastavovat hranice, aby se vyvinula dovednost tyto hranice vnímat a uvažovat o nich. Liberální výchova ovšem akcentuje individualizovaný přístup – projevy dítěte jsou samy o sobě dobré, a vše, o co se má výchova snažit, je neomezovat dětskou spontaneitu – jinými slovy, cílem je nenastavovat hranice. Souhlasila by autorka s logickým vývodem, že liberální výchova je podobně problematická jako genderově stereotypní výchova, neboť nevede k porozumění genderovému řádu?

Rodiče řeší v souvislosti s genderově nestereotypní výchovou několik dilemat. Tím hlavním je, zda chtějí rodiče měnit skrze jinak vychované děti svět k lepšímu, nebo zda chtějí své děti připravit na úspěch ve stávajícím světě.

V rozhovorech se opakovaně ukazovalo, že chybí materiály pro rodiče, kteří by se rádi snažili o genderově nestereotypní výchovu. Lze na základě diplomové práce soudit, že podobný materiál, v němž by si rodiče ujasnili různá pojetí genderově nestereotypní výchovy a připravili se na jejich slabé stránky, je užitečný? Mohl by na základě diplomové práce vzniknout?

Závěr: Diplomová práce Lenky Vrbové vznikala v dlouhém časovém období, což však není výsledkem slabých badatelských dovedností autorky, nýbrž problematickou pracovní/životní konstelací. Prodlužování se samozřejmě podepisuje na nižší konzistenci textu a na průběžných pochybnostech autorky o nastoupeném výzkumném designu. Autorka však do velké míry dokázala tyto negativní důsledky prokrastinace odstranit. Autorčin přístup i výsledný text považuji za kvalitní. Diplomovou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit známkou velmi dobře.

V Praze, 20. 7. 2012

PhDr. Irena Smetáčková, Ph.D.